

En kulturinstitutions plads i samfundet

Om Dansk Folkemindesamlings forhold til arkivmaterialet, formidlingen, forskningen og sin egen samtid gennem 100 år

Palle Ove Christiansen

Fortid og Nutid, december 2004, s. 21-41

Også på kulturinstitutioner bruges i dag ord som strategisk planlægning, omstillingsparathed og andet af samme skuffe. Kan meningen med den slags begreber tiltvinge sig relevans i en verden, som normalt taler et andet sprog? I stedet for at tale generelt, er det ofte mere meningsfuldt at tale gennem eksempler, og det bliver der gjort i det følgende. Artiklen tager aktuelle problemer op på Dansk Folkemindesamling i København med indkredsning af både institutionens forudsætninger i 1800-tallet og de aktuelle planer for fremtiden. Der forklares, hvordan det nationale og romantiske grundlag, som Dansk Folkemindesamling blev skabt ud fra, ikke sagligt set lader sig forsvare i dag. På den anden side har det brede og beskrivende kulturbegreb, som samlingen i 1904 også blev grundlagt på, vundet anerkendelse i de senere års forskning og formidling. Det er håndteringen af sådanne sammensatte fænomener, som vil stå i fokus for historien.

Palle Ove Christiansen, f. 1946. Studier i europæisk etnologi, historie og socialantropologi. Dr.phil. 1996. Har arbejdet på museer og for Planstyrelsen (Miljøministeriet). Stipendiat og adjunkt/lektor ved Københavns Universitet 1976-2001. Fra 2001 direktør ved Dansk Folkemindesamling. Hans seneste bog er artikelsamlingen *Landsbyliv. Afhandlinger om livsstil og sociale relationer fra 1700-tallet til i dag*, 2004. Se desuden interviewet med ham i *Fortid og Nutid* 2001:1, s. 57-70.

Arkiver, museer og andre samlinger benævnes ofte kulturinstitutioner.¹ Størrelsen på disse institutioner er meget forskellig, spændende fra nogle få hovedstads institutioner med flere hundrede ansatte til næsten enmandsbetjente enheder mere ydmyge steder i landet. De gemmer imidlertid alle på noget, som i hvert fald nogle mennesker engang har anset for at være værdifuldt, de formidler deres stof og deres viden, og nogle driver også aktiv forskning til gavn for vor menneskelige indsigt.² Det er derfor, de alle alligevel på én eller anden måde har noget til fælles.

Skifter samlingerne karakter?

En del kulturinstitutioner er yngre, men nogle er aldersmæssigt selv blevet antikviteter, det vil sige mere end 100 år gamle. Flere af de mere bedagede institutioner har oplevet, hvordan kravene til formidling, indsamling og forskning ikke kun er blevet større, men også hvordan de som institution over en årrække har forandret sig kvalitativt. Det, der for ikke så mange år tilbage var væsentligt og forsvarligt, er det ikke altid længere, og nutidens unge eller vore bevillende instanser kan frejdigt finde på

at spørge om, hvorfor noget af det gamle vi gemmer på, overhovedet er interessant eller meningsfuldt.

Det mest foruroligende for mange medarbejdere er imidlertid den snigende opdagelse af, at dele af samlingerne ser ud til at have skiftet karakter. Den tidligere betydning, som samlingen oprindeligt havde, er gradvist glemt eller anses ikke længere for relevant. På samme måde med forskningen. Selv i de mest resistente humanistiske fagmiljøer kan hverken institutionernes samlinger eller udforskning af dem, i længere perspektiv betragtes uafhængigt af det (ændrede) samfund, de er del af. Selv om samlingerne egentlig ofte er skabt for nøgternt at afspejle vor historie, er de også selv del af kulturhistorien.

Men kan samlingerne altid bruges til noget i dag? Kan formidlingen give moderne mennesker noget, som ikke blot er uforpligtende eller halvkedelig underholdning, som kan fås bedre andre steder? Og kan aktiviteterne sagligt set begrundes i forhold til andre faglige institutioner og overfor de bevilgende myndigheder?

Det er de spørgsmål, vi i de seneste år har været nødt til at stille os selv på Dansk Folkemindesamling.³ I stedet for en abstrakt diskussion af mindre kulturinstitutioners forhold vil jeg på de følgende sider, ud fra en beskrivelse af samlingens oprettelse i 1904, fortælle om de udfordringer, Folkemindesamlingen i dag er konfronteret med, og som andre måske vil genkende fra *deres* hverdag.

Del af noget alment

I et større perspektiv er interessen for Folkemindesamlingens stofområde en del af den danskhedsbølge, som langsomt begyndte i slutningen af 1700-tal-

let og med stadig større kraft foldede sig ud til midten af 1800-tallet. Det danske sprog fik for første gang sin egen ordbog i flere bind, dansk litteratur blev et begreb i sig selv, og dansk historie, billedkunst og arkæologi blev knæsat som nye meningsfulde emneområder. Relevansen af emnerne blev i den senere nationale strømning så selvindlysende, at de gled ind som selvstændige fag på universitetet. Også i dag er de dele af det virkelighedsbillede, som de fleste af os bærer på uden at tænke nøjere over, hvorfor det er kommet til at se ud, som det gør. Folkeminderne hører i høj grad også med i buketten, idet folkeminder sammen med folkesproget dansk i romantikken blev anset for nationens inderste kerne.

Bevægelsen var europæisk. På baggrund af J. G. Herders romantiske filosofi mente de lærde, at særligt landalmuens tilsyneladende stabile traditioner kunne føres meget langt tilbage i historien, i modsætning til adelens og borgerskabets modeprægede kultur. Det vil sige, at den del af befolkningen, som i oplysningstiden blev anset for uæstetisk og kulturelt uinteressant, i meningsdannerens øjne på mindre end en generation blev betragtet ud fra andre synspunkter og dermed blev anset for at være bærere af nationens oldgamle poesi, traditioner og normer. Derfor måtte deres viser, eventyr, sagn, talemåder mv. indsamles, før de forsvandt i den nye tids mandjævning af tilsyneladende alle forskelle.

I Danmark havde intellektuelle optegnet folkekultur fra begyndelsen af 1800-tallet, men i 1843 iværksatte N. F. S. Grundtvigs søn, Svend Grundtvig (1824-83), en egentlig systematisk indsamling gennem optegnere overalt i landet. I 1853 kunne han udsende første hefte af den ærværdige kildeudgave af *Danmarks Gamle Folkeviser*, hvoraf sidste bind først blev færdigt 123

Digteren N. F. S. Grundtvigs søn, Svend Grundtvig (1824-83) er den helt centrale skikkelse i 1800-tallets folkemindebevægelse i Danmark, støttet af hans opbyggede netværk i form af over 300 indsamlere rundt om i landet. Systematisk indsamlingsarbejde har stort set fundet sted fra 1843 til omkring 1960, og Svend Grundtvig blev koordinatoren i arbejdet fra han var 18 år til han døde. Her er den unge mand i 1843 tegnet af P. C. Skovgaard. (Dansk Folkemindesamling)

år senere. Sammen med andre forskeres samlinger, hvoraf H. F. Feilbergs og Evald Tang Kristensens var de største, dannede Grundtvigs optegnelser fra 1904 grundstammen i statsinstitutionen Dansk Folkemindesamling. Samlingen skulle være både et nationalt offentligt arkiv og en videnskabelig institution, og sådan er det stadigvæk.⁴

Svend Grundtvigs, Evald Tang Kristensens, H. F. Feilbergs og senere forstanderen Axel Olriks indsamlinger blev foretaget efter samtidens anerkendte

standarder inden for området, og den kraftige ideologiske "forbedring" af materialet, for eksempel i form af rekonstruktion af større digtcyklusser, som kendes fra andre lande, fandt stort set ikke sted i Danmark.

Udforskningen af folkekulturen havde imidlertid både et videnskabeligt og et nationalt formål, som det ikke dengang var muligt at skille ad. Det vil sige, at nok var erkendelse det ideale formål, men indsamlingen havde karakter af nationalt værn (mod syd), og

tolkningen af stoffet forventedes i det mindste at kunne bekræfte det gamle danske riges grænser.

1864 og danske kulturinstitutioner

I det hele taget er det nødvendigt at se Folkemindesamlingen i sammenhæng med andre initiativer i samtiden, hvor nationale kollektioner, folkelig danskhed samt almen højnelse og oplysning blev søgt forenet i institutioner. Foruden den romantiske rod var baggrunden det smertelige nederlag i 1864 og Bismarcks urovækkende udenrigspolitik. Den ydre fjende og den svage danske stat intensiverede ønsket om en indre styrkelse af det eneste mulige: det danske folk. Det vil sige en større almen bevidsthed omkring de nationalt danske karakteristika og egenskaber. Af initiativer, der skulle bidrage til at styrke den brede befolknings historiske bevidsthed og moralske kraft kan peges på de grundtvigske folkehøjskoler efter 1865, Det nationalhistoriske museum på Frederiksborg 1878, Bernhard Olsens folkemuseums-koncept præsenteret på Industriudstillingen 1879, de mange folkekulturorienterede lokalmuseer efter 1887, Landsarkiverne ("Provinsarkiverne") efter 1890, Frilandsmuseet fra 1897, de amtshistoriske samfund efter 1902 og i videre betydning Troels-Lunds storværk *Dagligt Liv i Norden i det sekstende Århundrede* (1879-1901). Flere eksempler kunne nævnes.

Det er i dag vanskeligt at forstå hvilket mentalt chok krigen 1864 og tabet af Slesvig var for den generation, der var udsat for ydmygelsen. Oplevelsen kom på mange måder til at præge måden at tænke sig selv på i de efterfølgende to til tre generationer. Det er i dette nederlagets lys, den særlige danske nationalisme skal ses. En ikke-krigerisk og ofte

munter, selvundskyldende nationalisme, der nærmest betragter alt i staten i nationalt perspektiv og uden bevidst chauvinisme hænger det officielle symbol Dannebrog op alle vegne, endog på juletræet.

Forskning og holdning

I 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet var der næppe mange, der ikke betragtede både folkeminderne og den materielle folkekultur som primært nationale kulturfænomener. Det lå i både tidens bevidst etniske, afstammingsmæssige tænkemåde og i det tilsyneladende så folkelige materiale, at det *måtte være* i det perspektiv, kulturen bedst lod sig forstå. Allerede mindre end 10 år efter Svend Grundtvigs systematiske indsamlingsarbejde i 1843 stod det ham imidlertid klart, at (folke)viserne ikke fulgte hverken nye eller gamle nationale grænser, og senere kom andre lignende erkendelser til. Det skrev han også nøgternt om,⁵ men da den bredere almenhed først havde lært at tolke folkekulturen som hovedsagelig national, var det, som om ingen videnskabelig indsigt kunne rukke ved forholdet. Det er min erfaring, at det stort set stadig forholder sig sådan. Generation efter generation har i de mellemliggende år erkendt det ulykkelige i at klassificere folkekulturen som national,⁶ men det nytter tilsyneladende ikke meget. Det må også retfærdigvis siges, at denne indsigt hos Svend Grundtvig og hans efterfølgere ikke fik megen indflydelse på indsamlingen, da denne først var lagt i faste rammer. Dertil kom, at Svend Grundtvig, Axel Olrik (1864-1917) og senere arkivar Hans Ellekilde (1891-1966) alle var stærkt nationalt sindede, og både personligt og i loyalitet overfor institutionen brød de sig næppe om at fremkomme med for

mange udtalelser, der kunne bruges til at rejse tvivl om indsamlingen og arkivets almene virke.

Set i nutidens perspektiv kan man diskutere, om denne politik ikke i det lange løb havde større ulemper end fordele. Den trak nemlig en hale af andre forhold med sig, som næppe altid var heldige for hverken forskningen eller formidlingen, men det var sandsynligvis næppe muligt at se i samtiden.

Sammen med Troels-Lunds kulturhistorie, Bernhard Olsens folkemuseumsopstillinger, Askovmiljøets bondehistorie⁷ og den begyndende lokalhistoriske bølge i provinsen var der imidlertid ikke tvivl om, at Folkemindesamfundet fra 1884 og efter 1904 Folkemindesamlingen var med til at sætte folkekulturen og dagliglivshistorien på dagsordenen i Danmark. Det skete omkring 1900 i skarp kontrast til den politiske begivenhedshistorie på universitetet. Det var tydeligt, at man "ville noget", og at det foruden det nationale værn drejede sig om det, som Svend Grundtvig generelt kaldte for "sammenlignende dansk Folke- og Kulturhistorie." Ideerne vandt ret hurtigt interesse i brede kredse, og i de seneste 25 år har der internationalt, også på universiteterne, været stor interesse for folkelige kulturformer og for at skrive historie "nedefra".

Alle de omtalte miljøer betragtede for hundrede år siden deres stof som 1) både repræsenterende det almindelige og 2) som noget karakteristisk dansk. Alligevel er det, som om denne tilsyneladende uskyldige rækkefølge på begreberne blev byttet om inden for folkemindemiljøet. Materialet blev først og fremmest set som noget nationalt, og dernæst som udtryk for almindelige menneskers kultur. Det skete, selv om man som nævnt udmærket vidste, at filosofen J. G. Herders teser om klare nationale grænser

for folkedigtningen ikke holdt stik. Som nationalkonservative samfundsborgere og som ansvarlige for, hvad man dybest set anså for Danmarks mest danske kildestof var den indre følelse hos folke-mindeforskerne dog stærkere end den nøgterne indsigt.

Inden for andre områder er dette heller ikke ukendte forhold. Man må se i øjnene, at særlig romantikkens nationale kernelementer i form af folkets sprog og folkets minder på den tid var omgærdet med endog meget stærke holdninger, som gør det vanskeligt for os at forstå, hvorfor det kunne være nærmest smerteligt at diskutere ellers erkendte indsigter.

Åbenhed og stille liv

I årene omkring Folkemindesamlingens start 1904 var der generelt stor anerkendelse af de forskellige initiativer, der gennem særligt Axel Orlriks og H. F. Feilbergs arbejde blev samordnede ved institutionens etablering. Arbejdet var udpræget tværfagligt og blev hyppigt positivt omtalt i bladene, både fordi samtiden var interesseret i emnet og fordi universitetet på det tidspunkt slet ikke beskæftigede sig med den slags uadvendt forskningsarbejde. Formidlingen blev i høj grad hjulpet på vej af den i 1908 grundlagte forening Danmarks Folkeminder, som fra sin start og mange år frem bl.a. udsendte en imponerende samling af folkelivsskildringer om det dagligliv på landet, som var under hastig forandring.

Fagfeltet dækkede både historisk filologi og dialektologi (spændende fra Orlriks middelalderstudier til Feilbergs store jyske ordbog), samtidig indsamling af folkeminder, national etnografi, musiktradition, kulturhistorie og sågar folkepsykologi.

Teologen og filologen H. F. Feilberg er en central skikkelse i udforskningen af dansk folkekultur, før fag som folkloristik, etnologi og antropologi blev etablerede på universitetet. Tilbage fra 1860'erne lavede han nogle af de første skildringer af samtidigt landsbyliv ud fra et samlende, beskriverende perspektiv. Han store Ordbog over Jyske Almuesmål (1886ff.) i fire bind er egentlig også et etnografisk leksikon. Feilberg var i nær kontakt med udenlandsk forskning på feltet og købte sig nærmest fattig på international antropologisk og folkloristisk litteratur, hvad Folkemindesamlingens bibliotek i dag har stor glæde af. Efter negativ på Det kgl. Bibliotek.

Det mangesidede arbejde på den ny-etablerede institution blev imidlertid ramt af et hårdt slag ved Axel Olriks tidlige død i 1917, et par år efter han var blevet professor. I et lille miljø kan aktive enkeltpersoner komme til at spille en stor rolle for næsten alle afgørende områder, og Olriks død fik følger, som kom til at række meget langt frem. Allerede omkring 1910 havde han i forbindelse med Tang Kristensens (1843-1929) indsamling gjort opmærksom på det problematiske i, at også samtids-

indsamlingen for automatisk blev foretaget ud fra kategorierne eventyr, viser og sagn, som det filologiske middelalder- og renæssancestof var blevet grupperet efter. Indsamlerne burde i stedet udnytte muligheden for at foretage mere samlende skildringer af livet, som det udspandt sig for øjnene af optegneren.⁸ Imidlertid var problemet, at ingen tilsyneladende fattede, hvor betydningsfuld advarslen i bund og grund var, og da Olrik var væk, magtede de yngre arkivarer bedre at fortsætte det velkendte

indsamlings- og registraturarbejde end selvstændigt at nytænke ældre forskningsperspektiver.

Arkivaren Grüner Nielsen (1881-1953) opdyrkede dog nye områder inden for musik, sang og dans, men hans medansvarlige kollega Hans Ellekilde fortsatte næsten hele sit arbejdsliv fra 1917 til 1961 med at organisere alt indkommet stof efter 1800-tallets kategorier. Disse genrer var vigtige for filologiens typologiske og sammenlignende studier, men var mildt sagt ikke egnede til at "iagttage den levende helhed" i livet, som Olrik sagde. Ud fra en konkret empirismes synsvinkel blev materialet indsamlet som *ting* og uden kontekst.⁹ Opfattelsen af befolkningens almene tilværelse var næsten udelukkende bagudrettet og blev iagttaget gennem et utal af varianter af materialemæssige genrer. Ikke kun i 1800-tallet, men også i halvdelen af 1900-tallet.

Teknisk set var det meste af stoffet stadig godt, men indsamlingsfasens selektering blev retningsgivende for, hvordan det blev arkiveret og anvendt, og begge dele afspejlede forskningsmæssigt et syn, som manglede en konstruktiv historisk kritik og senere i mellemkrigsårene også konfrontation med den moderne antropologi. Denne arbejdede netop med de relative helheder, som både det historiske og samtidige folkløriske materiale havde så hårdt brug for. En sådan kobling ville imidlertid have været utænkelig i midten af 1900-tallet, for da var det tværfaglige og dynamiske miljø for længst blevet afløst af en stærkere indadvendthed. Konsekvensen var, at Folkemindesamlingen blev stadig mere usynlig og til tider eksotisk. Det er sandsynligvis disse historiske forhold, der primært er baggrunden for, at Folkemindesamlingen i dag har brug for "at blive støvet af", som én af mine kollegaer sammenfatter situationen.

Opbrud i mange retninger

Efter 1960 kaldte forholdene nærmest på et opbrud, men selv om det talte med flere stemmer, kom ungdomsoprørets tone efter nogle år til at sætte sig kraftigt igennem. Den bredere formidling og de engagerede nutidsstudier vandt større fodfæste, og i tidens ånd kom diskussionerne ofte til at stå mellem, om Folkemindesamlingen skulle være en forskningsenhed eller en langt mere formidlende institution, der så sin opgave i at være medierne og et bredt udsnit af befolkningen behjælpelige med deres forskellige spørgsmål.

Uden at det blev officielt præciseret, blev arkivordningsarbejde i forhold til tidligere tider nedtonet. Arkivet blev ganske vist brugt af medarbejderne og af de besøgende, og der blev også indsamlet mange nye former for materiale, men selv om stoffet var "folkeligt" værdifuldt, blev det ikke som tidligere betragtet som relikvier. I den sidste tredjedel af 1900-tallet skete der tilmed en fagpolitisk ændring af faget folkløristik på universitetet, hvor en yngre generation af kandidater og studerende i en periode mistede interessen for det historiske stof til fordel for nutidigt, selvindsamlet materiale.¹⁰ Det betød, at Folkemindesamlingens materiale nok i større omfang blev anvendt af andre forskere og interesserede.

Med hensyn til fastansat akademisk personale blev slutningen af 1960'erne, 1970'erne og delvis 80'erne langt de bedste år i samlingens historie, men til trods for det forøgede personale vil man nok i dag sige, at Folkemindesamlingen overeksponerede sine aktiviteter. Der skulle både drives indsamling, faglig formidling, popularisering, forskning, forlagsaktivitet og udstillingsvirksomhed. Samtidig skulle læsesalsbetjening, bogudlån og bytteforbindelser pas-

ses, for ikke at tale om de udenlandske kontakter. Samlingen ville gerne byde på alle tænkbare aktiviteter, men i dag kan vi se, at det ville kræve et helt anderledes volume, såfremt kvaliteten skulle være på niveau med det bedste andre steder.

Fra slutningen af 1980'erne skete der til gengæld trin for trin indskrænkning af det akademiske personale, og fra 1999 kom Folkemindesamlingen til at tilrettelægge meget af sit arbejde ud fra en såkaldt resultatkontrakt med ministeriet, hvad der aktualiserede en ny og bevidst prioritering af mange aktiviteter. I 1997/98 havde Folkemindesamlingen som en af de mindste forskningsinstitutioner under Kulturministeriet fået sektorforskningsstatus, og i 2001 gennemførte ministeriet en ny ledelsesstruktur på stedet.

Disse forhold har gjort, at Folkemindesamlingen nødvendigvis har måttet gentænke både organisation og ressourcer i forhold til sine samlinger og sin mission i det samfund, den er del af. Det er en proces, der ikke klares i en håndvending, og for at arbejdet skal have mulighed for at folde sig ud, er det nødvendigt at kunne forklare både mål og midler indadtil som udadtil. Det betyder, at planen skal være rimelig gennemskuelig.

Redefinering?

Hvorvidt de aktuelle omstillinger vil resultere i et egentligt nybrud, kan kun fremtiden dømme om. På Folkemindesamlingen oplever vi det imidlertid sådan, at vi er begyndt på noget nyt. Denne opfattelse ser ud til at bunde i, at vi er i gang med at prioritere initiativer, hvis heldige gennemførelse er af afgørende betydning for fremtiden. Det giver naturligvis en vis spænding, men hidrø-

rer nok særligt fra, at vi for første gang i mange år er tvunget til at tænke stort set alle elementer sammen i forhold til hinanden.

Dermed har vi bl.a. måtte drage nogle af de konklusioner, som forfædrene ikke drog af deres faglige indsigter, og dermed har vi været tvunget tilbage til kernespørgsmålet om, hvorvidt og eventuelt hvorfor samlingen er relevant i nutidens samfund. Og skal vor egen samtid prioriteres i forhold til det historiske stof eller omvendt? Skal man lige så stille "glemme" det gamle, nationale indsamlingsarbejde, og dermed størstedelen af arkivet, og i stedet indsamle bredt fra vor egen nutid?

Samtidig har processen affødt en prioritering af de faglige aktiviteter, som kan minde om et mindre "blodbad", hvor nogle aktiviteter har måttet nedtones eller udfases, for at andre til gengæld har kunnet trives, vel at mærke på et professionelt niveau.

Jeg tror, at det trods alt har været sundt at skulle artikulere, hvorfor Folkemindesamlingen fx ikke selv skal udgive bøger samtidig med, at den faglige formidling - bl.a. i form af bøger - helst skal fremmes for at skabe større synlighed og faglig anerkendelse for institutionen. En sådan beslutning medfører nye udfordringer i form af spørgsmål om, hvordan samlingen gennem fonds og lignende eksterne ressourcer får skabt økonomisk garanti for udgivelse af forskningsresultaterne, helst på kommercielle forlag med et effektivt distributionsapparat.

Når man selv på baggrund af nye økonomiske eller administrative vilkår har været igennem nogle af disse overvejelser, ser man på andre institutioners præsentation af sig selv og deres samlinger med anderledes øjne. Det gælder næsten alle former for store og små arkiver, kulturhistoriske museer og delvis

også kunstsamlinger, og man kan også læse meget ud af institutionernes års- og forskningsberetninger. I det hele taget kan man lære meget af blot at betragte sine naboer. Både ved at overtage deres gode ideer og ved at blive opmærksom på, hvilke veje man ikke skal gå.

Jeg skal ikke her gennemgå alle Folkemindesamlingens planer eller aktuelle indsatsområder, men holde mig til et par hovedpunkter, hvor andre sandsynligvis vil kunne genkende momenter fra deres egen institution.

Historie eller nutid

I fagmiljøet omkring Folkemindesamlingen har der gennem en del år eksisteret en vis divergens om, hvorvidt indsatsen inden for både forskning, indsamling og formidling skulle baseres på et historisk eller på et nutidigt perspektiv. Forholdet har paralleller til modstillingen mellem historisk arkivarbejde og optegnelses- eller feltarbejde i ens egen samtid.

Går man til universitetsverdenen, som jo uddanner de fleste af forskningsinstitutionernes videnskabelige medarbejdere, ses det samme forhold, hvad der egentlig er mindre forståeligt. På den ene side findes de historiske fag, som sjældent fører deres egne fremstillinger op til samtiden. På den anden side fag som sociologi, antropologi, etnologi og folkloristik, der for kortere eller længere tid siden både har været historisk og nutidigt orienterede, men som i Danmark og vore nærmeste nabolande er blevet stadig mere indrettet på samtidsstudier.

Efter nøje overvejelser har Folkemindesamlingen ment, at det er forkeret at lægge loddet i den ene vægtskål til fordel for den anden. Vi er af den opfattelse, at modstillingen mellem fortids- og

nutidsstudier dybest set ikke er en reel problemstilling i forhold til de opgaver, kulturforskningen i Europa står overfor. Folkemindesamlingen har meldt ud, at vi både vil prioritere historiske og nutidige studier med hver deres metoder og teknikker, hvad der ikke altid har medført lige positive tilkendegivelser. Jeg er bekendt med, at andre institutioner har parallelle erfaringer inden for andre fagprofiler.

Den fulde begrundelse for denne bevidst arbejdskrævende prioritering er lang, men forenklet sagt bygger argumentet på, at tidsrummet fra Renæssancen til i dag - hvor det på vore breddegrader er muligt at arbejde med almindelige menneskers kultur - ikke meningsfuldt lader sig skille i to ud fra hvor langt "nutiden" hele tiden kan tænkes at række tilbage. Der er andre kulturhistoriske brud, som fx slutningen af 1700-tallet, 1850-90 eller tiden omkring 1950, som det fagligt set ville være mere relevante at bruge som forskelsmærkører. At lade tidsperspektivet opdele af diverse forskningsmæssige arbejds- og teknikkers anvendelse som kvalificeret kildelæsning eller interviewteknik, er imidlertid mere traditionelt end egentligt videnskabeligt begrundet.

Moderne mikrohistorisk forskning skulle også sikre mod, at historiske undersøgelser skulle fremstå mindre facetterede end feltarbejdsbaserede studier. Det burde også vække undren, hvis en forsker bevidst afskærer sig fra muligheden for at anskue dele af sit nutidige stof processuelt, fordi vedkommende ikke tilbage i sin grunduddannelse har lært at forene fortidsanalyse med nutidsundersøgelse.

I Europa, hvor man i så udpræget grad tænker sig selv historisk, vil det endvidere være beklageligt, hvis forskerne selv afskærer sig fra også at studere dette fænomen i tid. Som nogle af

de få steder i verden findes der endvidere i de fleste europæiske lande gode muligheder for arkivalsk at foretage kvalificerede historiske undersøgelser helt ned på individ- og landsbyniveau. I vore øjne vil det være besynderligt, hvis kulturforskerne skulle afstå fra denne mulighed, som det større udland med rigt udbytte har udnyttet i flere år.

Når det imidlertid sjældent er muligt at få kandidater, der både behersker historisk og nutidig undersøgelsesmetodik, må man se i øjnene selv at skulle videreudanne dem, og indtil da ansætte begge slags. Det har Folkemindesamlingen så gjort, indtil andre muligheder skulle vise sig. Ligeftrem at tilpasse institutionen til ændrede formål med baggrund i fagafgrænsninger inden for uddannelsessektoren, er næppe holdbart, idet flere af disse grænser ikke pt. kan ses at være i overensstemmelse med tilværelsens faktiske indretning.

Hvilken slags historie?

Når der fra 1960'erne blev gjort op med det historiske perspektiv i meget af den folkloristiske kulturforskning bundede forholdet ikke kun i studenteroprørets optagethed af sin egen moderne samtid, men også i lede ved både disciplinens romantiske arv og den magtorienterede politiske historie, som længe hævdede at være det, man kaldte for rigtig historie. Vi står i dag overfor udfordringen at fortælle både skeptikerne og den brede offentlighed, at der eksisterer en anderledes historie. Vi mener, at et historisk perspektiv er nødvendigt i kulturforskning, såfremt denne forskning skal have perspektiv og stofflig dybde, og at den såkaldt nye historie¹¹ på en langt bedre måde end den politiske begivenhedshistorie passer til vort materiale om ofte anonyme menneskers kultur.

Opgaven er ikke så meget at konstruere store modeller for kulturel udvikling. Det var, hvad både meget af den ældre folkloristik/etnologi og en del af marxismen havde gjort, og den form for kulturhistorie endte i en historie, som hver på sin måde kom til at se bort fra næsten alle former for menneskeligt nærvær. Udfordringen ser snarere ud til at bestå i at bruge det historiske perspektiv enten analytisk eller narrativt - det vil sige konkret fortællende - og i begge tilfælde med den hensigt, at fremstillingen i et roligt tempo helst skal gøre tilværelsen mere og ikke mindre gennemskuelig. Dermed har vi gennem de konkrete eksempler, der fortælles ud fra, mulighed for nemmere at medtænke historien i vor egen begribelse af nutidens udfordringer.¹²

Til trods for sin kølige betegnelse er "analytisk historie" i stand til at rekonstruere fortidige relationer i nære miljøer på næsten samme måde som en etnograf gør igennem længere tids ophold i en afgrænset lokalitet. På Folkemindesamlingen er en ung historiker i øjeblikket i gang med at undersøge, hvordan folkemindesamleren Evald Tang Kristensens mange visesangeres og eventyrfortælleres hverdag i et midtjysk sogn så ud for 130 år siden.¹³ Som produkt af sin tid skrev Tang Kristensen ikke meget om den mundtlige traditions betydning i sine meddelers dagligdag, men nøjedes med at redde, hvad der på den tid blev anset for at være det bedste og mest folkloristiske stof. I realiteten lidt ligesom i den tidligere indsamling, hvorom Iørn Piø (1927-1998) skrev: "Man havde plukket oldtidsminderne ud af [almuekulturen] og havde ladet resten sidde tilbage."¹⁴ Gennem præcist brug af historiske kilder er det muligt at henføre en mængde forskellige oplysninger om boligforhold, familie, slægt og andre personlige data til de navngivne meddelere, hvis viser og fort-

Evald Tang Kristensen hører til blandt verdens allerstørste indsamlere af folkloristisk stof. Samtidig regnes kvaliteten af hans uhyre omfattende materiale for meget høj. Både fordi han indsamlede det meste selv, og fordi han gennem en udviklet forkortelsesteknik kunne nedskrive stoffet samtidig med at han fik det fortalt ude hos folk selv. I dag ville vi kalde ham for en tidlig moderne "feltarbejder", men interessant nok findes der uhyre få billeder af ham "i felten". Her har han selv på en af sine mange fodture stillet sig i positur hos fotografen i Sindal. Efter positiv i Dansk Folkemindesamling.

ællinger i dag ligger i samlingens arkiv. Dermed bliver vort eget arkivmateriale, som indeholder meget menneskeligt kød og blod, sat ind i en stofflig hverdag, som det umuligt selv kan generere.

Et andet projekt inden for denne form for historie handler om en undersøgelse af omkring 600 breve, skrevet af almuesoldater under krigen 1848-51. Herigenem er det muligt at undersøge, om den menige landsoldat overhovedet havde noget personligt begreb om danskhed og nationalitet i den form, som via officererne og de frivillige i krigen er gået over i den store historie som "ånden fra

48". Den moderne nationale bevidsthed i de bredere lag af befolkningen ser foreløbig ud til at være et langt senere fænomen end hidtil antaget.¹⁵

Historien som fortælling handler derimod om, hvordan vi momentvis er i stand til at overskride vor egen hverdagslige forståelsehorisonts begrænsninger i mødet med det historisk og kulturelt fremmede.¹⁶ Lidt af det samme fænomen kender de fleste også fra eventyr og sagn, hvad der i sig selv er interessant for et folkløreaktiv.

Gennem arbejde med en både transparent og eksempelrig historiefremstilling

er det muligt for forskerne at præsentere læserne eller tilhørerne for fortællinger om livet i andre verdener, end dem vi selv lever i, om end de er lokaliseret i det samme land. Dermed skabes en konstruktiv distance til vor egen livsverden, som i sidste ende kan være med til at gøre os kloge på os selv gennem konfrontationen med andre, men dog menneskeligt sammenlignelige forhold. Selv har jeg forsøgt at præsentere et eksempel på denne fremstillingsform i bogen *Lykkemagerne*, hvor både fordele og omkostninger i samfundets modernitet siden 1700-tallet blev spejlet i den fortalte historie fra et midt-sjællandsk godsområde.¹⁷

På den måde kan små historier om mennesker i et par sjællandske landsbyer, hvor man næsten kommer til at kende de enkelte personer, ende med at blive såkaldt stor historie. Selv om vi med vore hoveder forstår den store historie, er det dog i bund og grund den lille, der lejrer sig i den dybere bevidsthed. Det ser også ud til at være den form for historisk fremstilling, der svarer bedst til meget af Folkemindesamlingens stof; en mulighed, det ville være dumt ikke at udnytte i både bøger, artikler og foredrag rundt om i landet.

Hvorvidt en eventuel moderne udgave af Svend Grundtvigs "Folke- og Kulturhistorie" i dag bør benævnes antropologisk historie, historisk kulturanalyse eller blot kulturhistorie er næppe af større betydning. Det vigtigste er, at den holder fast ved at være en menneskelig og samfundsforankret kulturhistorie, så den ikke degenererer til kun at beskæftige sig med systemer eller med pittoreske småemner.

Vor egen tid

Lige såvel som historien skal være en del af Folkemindesamlingen, skal den

ikke fylde det hele, endsigse udfylde en plads, der alene har med fortiden at gøre. Vi må aldrig glemme, at historie ikke har megen livskraft over sig, hvis ikke den på forskellig måde kan bruges i det liv, som vi lever i dag. Ellers bliver historieperspektivet alene til en slags fortidsfiksering.

Her henleder 1800-tallets folkløriske indsamlingstradition opmærksomheden på, hvordan proportionerne nemt kan skævvrides. Dengang blev det meste af indsatsen lagt inden for samtidsindsamlingen i marken, men perspektivet var næsten entydigt fortidsorienteret. Det gik ud fra antagelsen om, at de ældste folkeminder i hvert fald rakte direkte tilbage til middelalderen, og da det gamle stof forsvandt dag for dag og samtidig ikke kunne erstattes, var det dette, der blev vurderet højest.

Siden midten af 1900-tallet har det stået klart, at folkløristisk materiale i form af kategorier som eventyr, viser, sagn mv. ikke mere kunne indsamles som levende tradition, hvad der forledte nogle forskere til at mene, at Folkemindesamlingens virke dermed måtte være afsluttet.¹⁸ Forskere som Laurids Bødker (1915-82) forsøgte i 1960'erne og 70'erne at udpege nye traditionsformer som afløsere for Grundtvigs gamle genrer. Fx hævdede Bødker, at nutidens byfester kunne tolkes som videreførelse af landbosamfundets høstfester eller af de gamle sommer-i-by skikke,¹⁹ men forestillingen vidner om, at en del af fagmiljøet på det pågældende tidspunkt ikke havde megen forbindelse med hverken almindelig historisk stringens eller samtidens sociologiske/antropologiske betragtningsmåder.

I dag må vi klart vedgå det umulige i at stå vagt om de gamle genrer fra det ældre materiale, endsigse gennem imitation revitalisere dem i indsamlingen.²⁰ Det har været forsøgt, og resultatet blev

en folkloristik, som næsten udelukkende kom til at omfatte tilværelsens små, eksotiske træk uden megen indbyrdes forbindelse. De klassiske folkloristiske genrer hører som forskningsparadigme en anden tid til, og det er ikke vanskeligt at udrede den historiske baggrund herfor. Skal der i dag indsamles levende tradition à la trosforestillinger, kommer det primært til at foregå som en integreret del af det almene liv i levende miljøer, som allerede Olrik var inde på, og hvor det vil være uomgængeligt at trække på den professionelle feltforskning siden mellemkrigsårene.

Dette betyder på ingen måde, at Folkemindesamlingens omfattende og velordnede ældre optegnelser bør ringeagtes, som det ofte skete i en periode i den seneste halvdel af 1900-tallet. Her hæftede særlig yngre kræfter sig ved, at meget af materialet som andenhåndstof ikke var indsamlet efter moderne feltstandarder og at det repræsenterede et forældet borgerligt og romantisk syn på, hvad kultur bestod i.²¹

Uden at ryste på hånden kan man imidlertid roligt vedkende sig historien. For også internationalt er Folkemindesamlingens ældre stof af kvalitet, og fx Evald Tang Kristensens enorme samling tilmed af unik karakter.²² Stoffet er som alt gammelt barn af sin tid, men det er materiale, som man ikke tilnærmelsesvis kan finde andre steder, og som på flere områder er den eneste indgang til såkaldt jævne menneskers åndelige kultur. Derfor har vi taget den beslutning, nok at stoppe aktiv indsamling efter de gamle principper, men samtidig at modernisere den ældre del af arkivet gennem ompakning, konservering, bedre formidling af indgangene til arkivets bestanddele og gennem præsentation af udvalgte dele af samlingerne på Folkemindesamlingens hjemmeside. Det gælder bl.a. en del af Svend Grundtvigs

kendte eventyr, præsenteret i udgaver, som både forskere kan bruge, og som forældre kan læse op for deres børn.²³

For interesserede specialister, som fx filologer, litteraturforskere, psykologer og komparative folklorister, vil det naturligvis stadig være muligt at arbejde ud fra de klassiske genrer, og det kunne være interessant, hvis det i dag på ny var muligt at få etableret en bredere flerfaglig interesse for udvalgte dele af stoffet, måske startende med et kritisk forskningsperspektiv. Selv har vi på et par offentlige møder analyseret den måde, hvorpå det gamle folkekulturstof, det være sig både tekstligt og musikalsk, oprindeligt blev tolket og brugt nationalt.²⁴ Fra at anvende stoffet nationalt, studerer vi nu, hvordan materialet blev en del af den kulturelle danske nationaliseringsproces, herunder hvordan særligt betydningsbærende dele af det umærkeligt blev en del af erindringsfællesskabet. Pga. den tunge historiske tradition ville dette næppe i større omfang have kunnet lade sig gøre for en generation siden.²⁵ Processen er imidlertid lærerig ved, at man også selv bliver mere opmærksom på, hvilke historiske konstruktioner, man står på - eller forventes at forvalte!

Den største udfordring for Folkemindesamlingen er imidlertid generelt at arbejde med, hvordan man igen i større målestok kan aflokke arkivets klassiske materiale ny viden, selv om det vil ske ud fra andre perspektiver end dem, stoffet i sin tid blev indsamlet efter. Her vil det sandsynligvis være frugtbart at ændre synsvinklen og fra først af anskue det ældre materiale i sammenhæng med indsamlerne, i stedet for fortrinsvis at betragte det som noget adskilt fra de individer, der optegnede eller renskrev stoffet med den hensigt videnskabeligt at kunne udsondre dets mest objektive karakter.

Dansk Folkemindesamlings personale i 1906. Ved skrivepulten ses forstander Axel Olrik og forrest til venstre faglig assistent og senere arkivar Grüner-Nielsen. Efter negativ i Dansk Folkemindesamling.

Selv om man ikke i dag kan gå ud og indsamle fx eventyr, kan man alligevel inddrage lidt af det meningsfelt, som eventyrfortælling dækkede i ældre tid. Forskerne har aldrig været enige om hverken eventyrs betydning, brug eller symbolverden og de analytiske inspirationer har været både filologisk/historiske, psykologiske og strukturalistiske. På Folkemindesamlingen har vi imidlertid ment det forsvarligt at gå ud fra, at der gennem flere eventyrgenrer kan spores tilbagevendende temaer omkring forestillingen om det gode versus det onde, om egne handlinger versus skæbnens bestemmelse og omkring længsel og hverdag. Ud over deres konkrete underholdningsværdi har eventyr i hvert fald ud fra ét perspektiv været en måde at fortælle om sine håb

og drømme på i en ikke altid forudsigelig verden.

Da vi for et års tid siden tilfældigt fik en antropologisk feltforsker i huset, som oprindeligt stammede fra Brønderslev, startede vi et mands minde projekt om forskellige sociale grupperingers håb og drømme i en by som Brønderslev på ca. 10.000 indbyggere. Arbejdet nyder godt af hendes og hendes families lokale netværk og forsøger at tage så almene, dagligdags fænomener som forestillinger om fremtiden alvorligt, både hos dem, der blev i byen og dem, som i en ung alder valgte at afvandre fra den.²⁶ Det er vigtigt at understrege, at et sådant projekt ikke kan eller skal opfattes som en substitut for den gamle massive indsamling af eventyrvarianter. Det er imidlertid vigtigt, i det mindste at for-

søge at fylde oplagte emnemæssige "huller", som uvægerligt opstår, når en ældre forskningspolitik lægges om.

Eksemplet med "Håb og drømme" er ret karakteristisk for samlingens nye måde at gennemføre både indsamling og forskning på. Folkemindesamlingen har i 100 år været karakteriseret ved, at den selv systematisk drev aktiv indsamling af stof og ikke kun ventede på, at folk eller institutioner afleverede deres forskellige materiale. Der er ikke tvivl om, at denne politik i gode perioder har givet udbytte, men området hører til dem, der har måttet indskrænkes, fordi andet trods alt blev anset for vigtigere. I dag drives der næsten kun løbende indsamling ad elektronisk vej. Vi håber, at denne nye, stærkt arbejdsbesparende metode vil vise sig farbar, men ellers finder indsamling hovedsagelig sted gennem nøje forberedte projekter.²⁷

Stort set al forskningen foregår også gennem projekter. Det har både sikret en større fokusering på mål og midler, en større grad af forskningsformidling (bøger, artikler og foredrag) og flere gennemførte undersøgelser. Det sidste punkt har sin særlige historie, idet Folkemindesamlingen som sektorforskningsinstitution i dag er nede på et objektivi set for lavt antal fastansatte forskere. Til gengæld er vi pt. oppe på fem løserer tilknyttede videnskabelige medarbejdere plus flere associerede forskere, hvor de løstansatte primært er ansat på eksterne eller meget tidsbegrænsede midler. Organisatorisk giver dette meget arbejde med administration og ansøgningsskrivning, men der kommer også meget forskning og indsamling ud af midlerne. Denne organisationsform på institutionen er en nødvendig tilpasning til den herskende politik, og den ser ud til også at kunne iagttages andre steder: Hvis institutionen ikke ønsker at drosle ned, kan aktiviteterne kun holdes ved lige gennem færre fastansatte

og flere løstansatte, som år efter år bevæger sig fra job til job.

Vi har organiseret Folkemindesamlingens projekter under nogle overordnede programmer som Indvandring og kulturmøde, Kulturelle fortællinger, Musik og kultur samt Historiske verdener.

For et par år siden måtte vi beklageligvis konstatere, at hverken vi eller vore forgængere havde prioriteret de seneste godt 30 års indvandring i Danmark. Det var ikke sket bevidst, og udover lidt materiale om jøder og sigøjnere var der også på musikområdet blevet indsamlet noget stof fra indvandrere fra Balkan og Centraleuropa. Den mere massive indvandring fra Tyrkiet, Jugoslavien og Pakistan og senere også flytninge fra andre lande var stort set ikke repræsenteret, og det kunne give ubehagelige mindelser om, at samlingens "kerne-danske" image fra mellemkrigsårene var intakt. Samlingen kunne ganske enkelt ikke være situationen bekendt rent forskningspolitisk.

I samråd med professor Karen Fog Olwig, som på det tidspunkt var medlem af institutionens lovbefalede forskningsudvalg, og sammen med nogle yngre kandidater, udformede vi en stribe mindre projekter under programmet Indvandring og kulturmøde. Indtil nu har der blandt andet været unge indvandreteres deltagelse i dansk foreningsbaseret idræt, i børns opfattelse af at høre til i deres forskellige fysiske miljøer, i mødet mellem arabiske og danske traditioner i københavnske børnehaver, og i pakistanske arrangerede ægteskaber sammenlignet med danske landboægteskaber i 1800-tallet.²⁸

Alle projekterne bygger på aktuelt interview- og optegnelsesarbejde, specielt i Københavnsområdet. Hvert projekt er som forventet kommet ud med sit særlige bidrag, men samlet tegner der sig et slags fælles resultat i form

af et korrektiv til de stærkt sensationsprægede beretninger om vold og massive integrationsvanskeligheder, som pressen hele tiden bringer til torvs. Der eksisterer givetvis mange problemer, men der foregår hver eneste dag også stribevis af aktiviteter, som viser de højst komplekse veje, integration i praksis foregår på. Dermed får vi ny indsigt i, hvordan kulturtræk ikke bare forenes eller støder mod hverandre, men sammen er med til at skabe noget tredje, som nærmest er nyt. Disse anderledes historier om, hvordan kultur skabes og omskabes, ser ud til at blive Folkemindesamlingens indvandring- og kulturmødeprograms særlige bidrag til den almene forskning på feltet. Til efteråret vil forskerne selv diskutere deres resultater offentligt og vil senere udgive foredragene som bog.²⁹

Arkiv og forskningsinstitution

Som det er fremgået, er Folkemindesamlingen stadig et offentligt arkiv og en forskningsinstitution – ligesom for 100 år siden. Det kan derfor synes, som om vi uden de større overvejelser blot er fortsat med det, som institutionen altid har gjort. Det modsatte er imidlertid tilfældet. På baggrund af mange drøftelser har vi valgt ikke at forsøge at lave institutionen om til en folkløstisk public-service enhed, at blive del af et større oplevelsescenter eller at blive en ren formidlingsinstitution. Der er ikke noget forkert i at være alt dette. Ser man sig om blandt andre museer og samlinger, er der tydeligvis institutioner, der har valgt anderledes end vi, som prioriterer kulturforskningen og forskningsformidlingen.

De kommunikative, aktiverende og billettsælgende aktiviteter er af forståelige grunde stærkt i vælten i disse år, og

det er ikke svært at finde institutioner, der lige så stille omlægger deres virke til noget andet end det, institutionen blev skabt til. I nogle kulturinstitutioners annoncering får den interesserede at vide, at institutionen særligt henvender sig til fx en bestemt aldersgruppe af befolkningen eller at det er hyggeligt at være der, men ikke altid hvad institutionen er til for. Den politik er blevet populær, fordi de ansvarlige gerne vil have penge i kassen til at overleve for, og det er forståeligt.

Skulle Folkemindesamlingen gøre det samme, tror jeg imidlertid, at det inden længe ville blive vores død. Samlingen ville miste de mest forskningskvalificerede medarbejdere og vore samlings karakter i form af beskrevet papir vil slet ikke kunne konkurrere med institutioner med mere farverige "genstande" som fx kulturhistoriske museer og kunstsamlinger. Man må se i øjnene, at ikke alle kulturinstitutioners samlinger har en karakter, der i samme grad er oplevelsesrelevant eller egnet til familieaktiviteter.

Det vil i det hele taget næppe være meningsfuldt for de besøgende, hvis alle satser på næsten det samme. De egentlige professionelle krav, vi står overfor, er nok at rendyrke kvalitetene ved det særlige, vi kan tilbyde, det være sig det spejlende, det videnskabelige, det reflek-sive, det poetiske m.v. og perfektionere netop dét. Det er sværere, men bestemt ikke umuligt.

Når vi på Folkemindesamlingen kritisk har drøftet vore egne samlings gode og dårlige sider, læsesalsservice, forskning, publicering, den mundtlige formidling mv. har vi gennem sammenligning med andre og større institutioner været nødt til behårdt at definere, hvad vor egen særlige profil er, og hvad den burde være. Her er det vigtigste ikke at have for øje, hvor man måske

Efter vanskelige pladsforhold på først Det kgl. Bibliotek og senere i forbindelse med Danmarks Biblioteksskole på Amager, kunne Folkemindesamlingen i 1997 flytte ind i "Fisken", en lav bygning i forlængelse af Den sorte Diamant. I Fisken har også Kvindeforbund og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab til huse. Foto: Hans Christian Jacobsen i Dansk Folkemindesamling.

ligner andre (større eller rigere) institutioner, for derefter at forsøge at gøre som dem, men derimod at påpege, hvor man ikke ligner dem for dernæst at definere forskellene kvalitativt - hvis de altså kan bære det.

Det var i denne proces, vi i nærmest nyt lys så Folkemindesamlingens arkivs ganske unikke karakter, som man beklageligvis selv nemt kan glemme i det daglige arbejde. Det vil nok være uklogt for Folkemindesamlingen blot at sammenligne sig med alle andre arkiver i Danmark. Det er ikke begrebet arkiv forstået som et sted, man gemmer gammelt papir mv., der giver os identitet eller berettigelse i samfundet. Man gemmer også mængder af dokumenter, fotos, lydbånd og speciallitteratur - end-

da i langt større omfang - på Statens Arkiver og Det kongelige Bibliotek eller på museer og lokalhistoriske samlinger overalt i landet. På Folkemindesamlingen er hele arkivet derimod rettet mod dagligdags menneskers ikke-materielle liv og kultur, og trods sin forholdsvis moderate størrelse er samlingen Danmarks centrale arkiv for den type af stof.

Vi har i det daglige et aldeles ypperligt forhold til bl.a. Rigsarkivet, men ret beset er Rigsarkivet magtens arkiv, hvor kongen og senere de centrale myndigheder opbevarer deres dokumenter. Før demokratiets indførelse hed Rigsarkivet af forståelige grunde Geheimearkivet, det hemmelige arkiv. Selv om begge institutioner teknisk set er fælles om at være arkiver, er Folkemindesamlingen en insti-

tution for næsten det modsatte. Ikke for øvrighedens politiske og økonomiske forvaltning, men for den almindelige befolkning og deres livsopfattelser, erindringer, tro og traditioner. Alt det, som ikke rager op, men som spejler det almindelige og til hverdag følger tilværelsen sammen til noget meningsfuldt for mennesker.

Det vil i vore øjne være katastrofalt, hvis vi ville forsøge at nedtone Folkemindesamlingens arkivfunktion, fordi arkivet de facto er præget af 1800-tallets nationalromantiske indsamling. Folkemindesamlingens optegnelser skal ikke over én kam igen pumpes op til at være hele nationens selvforståelse i et stadig mere flerkulturelt samfund, fordi den genkomne interesse for nationalitet så hyppigt bruges til med malmrøst at tale om national eller kulturel "arv". Der er i øjeblikket penge i kulturarven, og dem vil vi alle gerne have fat i, men Folkemindesamlingens egen historie viser, at biologiske metaforer som national arv skal bruges med varsomhed, for at der siges noget reelt.

Derimod vil vi gerne fortælle omverdenen, hvad præcist vort unikke arkiv og dets kulturelle emneområde i dag kan bruges til, og vi kan forhåbentlig glæde andre mennesker ved selv at demonstrere det i skrift og tale.³⁰ Desuden tager Folkemindesamlingen fat på nationalitetsspørgsmålene i samfundet ved stille og roligt at gøre dem til genstand for kulturel analyse, så vore omgivelser bedre kan få indsigt i, hvor stærke holdninger det nationale rører ved, og hvordan nationalfølelse og politisk nationalisme gennem historien er blevet symboliseret op til i dag. Det er ikke vort arkivmateriale i sig selv der er nationalt, men derimod eventuelt brugen af materialet ud fra en national/nationalistisk hensigt, som ikke er iboende i stoffet selv.

Folkemindesamlingens egen historie bliver dermed en form for lærestykke;

altså noget, vi alle på udvalgte områder kan tænke vor samtid ud fra i et dybere historisk perspektiv. Det anser vi for at være formidling med mulighed for et vist minimum af langtidsvirkning.

Forskningsformidling

Folklorearkiver kan i dag ikke blot lade stå til uden at røbe, at man ikke magter at forholde sig til, hvad der sker omkring én. Det gælder i Danmark som i andre lande. Det er for os ikke et spørgsmål, om Folkemindesamlingen skal justeres eller ej. Hvis vi ikke gjorde det, kunne vi med rette kritiseres.

Da samlingen imidlertid klart har et volumenproblem, som vi næppe får løst ved større basisbevillinger, har vi i høj grad brug for en relativt set større synlighed i samfundet. Selv om Folkemindesamlingen i dag gennemsnitligt beskæftiger 17-18 personer, vil den næppe nogensinde blive blot en halvstor institution. Større synlighed er måske for mange ikke en kvalitet i sig selv, men for os er den i øjeblikket nødvendig, for at ros og ris offentligt kan vejes op mod hinanden, for at vi kan få gjort opmærksom på vort emne omkring de anonyme menneskers kultur, og for at fonde og bevillingsgivere jævnlige hører institutionens navn. Det er dagens vilkår; sandsynligvis også for mange andre.

Derfor bliver den videnskabelige forskning på en samling som Folkemindesamlingen det drivmiddel, som bedst fremmer arkivets emnefelt som institutionens hovedmål. Ligesom arkivet - med frugtbart supplement fra andre samlinger - og dets særlige emneområde også danner platform for forskningen. De er gensidigt afhængige af hinanden.

Denne forskning er uomgængelig af to grunde. For det første, fordi forskningen bruges i den professionelle opbygning og

vedligeholdelse af samlingerne, og for at kunne servicere den mere forskningsorienterede del af publikum, enten gennem IT-baserne eller manuelt på læsesalen. For det andet fordi det karakteristiske ved Folkemindesamlingens formidling er, at det i langt overvejende grad er den humanistiske videnskabsbaserede formidling, der er vort mest markante tilbud udadtil.

Meget relevant formidling på mange kulturinstitutioner varetages af medarbejdere, som aldrig selv har forsket, og adskillige interessante udstillinger bygges på megen viden, som institutionen ikke har skabt eller har mulighed for selv at tilvejebringe. Det er et faktum, som der de fleste steder også er gode forklaringer på.

Folkemindesamlingens formidling er generelt set anderledes, og det er i vore øjne denne forskel, vi i endnu højere grad skal dyrke. Samlingens forskningsbaserede formidling ses i den mængde - i forhold til antal forskningsårsværk - af videnskabelige og populærvidenskabelige publikationer i form af bøger og artikler, der hvert år skrives, og i det antal af forelæsninger, kommentarer og såkaldte folkelige foredrag, der præsenteres rundt om i landet, foruden i de elektroniske medier.³¹ Disse foredrag og indlæg bygger i overvejende grad på oplægsholdernes egen forskning, og det ved en del af publikum efterhånden. Det er også vort indtryk, at mange værdsætter det. Ved siden af netformidlingen er det kvalificerede foredrag igen ved at blive populært, og det vil nok være ufornuftigt at skære denne del af vor praksis bort. Hvor beskedne de enkeltstående indslag end kan synes rundt om i landet, må Folkemindesamlingens mange, bredtfaavnende foredrag som helhed siges at være et såkaldt fyrtårn.

Foruden at Folkemindesamlingens forskning optræder som et delmål, kan

den altså siges at være et nødvendigt middel til realisering af samlingens særlige form for formidling - en ekspertise som ikke kan erstattes andetsteds fra. Dermed er vi tilbage ved strategiens tilsyneladende beskedne udgangspunkt, synligheden. Det er den videnskabelige og populærvidenskabelige formidling, der skal danne baggrund for den større synlighed i samfundet, som er nødvendig for, at Folkemindesamlingen fortsat kan gro. Sammenhængen mellem disse tre til fire operative led i form af arkiv/emneområde, forskning, forskningsbaseret formidling og større synlighed betragter vi selv som det bedste bud på overlevelse.

Det kritiske blik skader ikke

Ovenstående konklusion på omdrejningspunkterne i de kommende års arbejde kan måske synes stærkt forpligtende, idet videnskabelig forskning og primær forskningsformidling normalt regnes for såkaldt tunge områder. På baggrund af den beskedne visualitet i det meste af Folkemindesamlingens materiale er det imidlertid nok her, at én af vore styrker ligger. Og forskning skal i denne sammenhæng forstås som aktiviteter baseret på udforskning "i marken", på arkiver og lignende og ikke som kulturvidenskab baseret på strukturkonstruktioner eller arbejde med såkaldt diskursive formationer.

Forskningen på Folkemindesamlingen kører i øjeblikket tilfredsstillende, og passer som kerneaktivitet også godt til arkivet, til den historiske tradition på institutionen og til omgivelsernes interesse for almindelige menneskers kultur, danskhed, nationalitet og traditioner.

Det bør dog ikke glemmes, at politiken også har karakter af at være en ba-

lance på en knivsæg. Aktivitetsniveauet holdes intakt, så længe det er muligt at få mere eller mindre alternative midler til det. Ligesom Philiass Fogg fra London på vej over Atlanterhavet håber vi imidlertid, at kunne holde dampen oppe, til vi når målet.

Det er som regel først når man ser skæbnen i øjnene, at man gentænker sin institutions dybere mening og for alvor overvejer kvaliteten af aktuelle aktiviteter. Det skal ikke skjules, at det for mange medarbejdere også kan være en ubehagelig proces, om end det i sidste ende er livgivende for institutionen. Tilvalg fordrer som bekendt fravalg. Og bevidste prioriteringer, som hele tiden videreudvikles, ser i disse år ud til at være nødvendige, hvis det særlige, man tilbyder, skal blive blot nogenlunde synligt i det virvar af udbud, som det private og efterhånden også det offentlige marked hele tiden præsenterer.

Indpakningen kan eller skal næppe måle sig med reklameindustriens overflødighedshorn, som de færreste alligevel har mulighed for at efterligne. Om det, kulturinstitutionen tilbyder, altid er lige farvestrålende er på lang sigt næppe det vigtigste, men derimod, om der er vitaminer i det. Det vil sige, om i det mindste dele af det som formidles, er så vedkommende, at det kan bruges til noget af mennesker. Ellers glemmes eller forsvinder det hurtigt som alt andet glimmer.

Noter

1. Tak til Else Marie Kofod, Jens Henrik Koudal, Thea Aarup Kristensen og Mikkel Rytter for kommentarer til nærværende artikel, om end ansvaret for de fremførte synspunkter alene er mit.
2. Hvad forskningen angår, eksisterer der institutioner, der ikke er gearret til det eller ønsker at forske, andre vil gerne, men har vanskeligt ved at finde tid til forskningen,

nogle steder har medarbejderne forskningsmulighed og atter andre steder forskningspligt. En del af institutionerne med pligt til at drive forskning er såkaldte sektorforskningsinstitutioner. Det betyder bl.a., at de er under tilsyn af statslige forskningsudvalg, og at deres forskning skal være på niveau med universiteternes. Igen er forskellen mellem store og små humanistiske sektorforskningsinstitutioner omfattende.

3. Præsentationen har oversigtens karakter og medtager stor set ikke de områder, der særligt er omfattet af resultatkontrakten med Kulturministeriet. For en kort præsentation af denne se www.dafo.dk. "Resultatkontrakt".
4. For en bredere skildring af Folkemindesamlingens historie og arkivets indhold se Jens Henrik Koudal: Folkeminder og dagliglivets kultur. Indføring i Dansk Folkemindesamlings arkiv, 2004.
5. Allerede nævnt i l. bind af kildeudgaven Danmarks gamle Folkeviser, Forord s. Xf, udg. af Svend Grundtvig 1853-54. Skandinaviske forhold – inkl. islandske – er uhyre vanskelige at skelne fra hverandre og for flere visers vedkommende stammer de sydfra, dvs. fra det tysksprogede Europa. Dette var da modige ord at udtale af en videnskabsmand og tidlige løjtnant fra krigen 1848-51.
6. Folkekulturen kunne fx blot forstås i forhold til andre kulturer eller eventuelt som lokal/regional/markedsmæssig tilpasning. De fleste eventyr, viser, danse mv. har vi fælles med resten af Europa, men naturligvis har folk i Danmark præget denne fælles-europæiske arv på deres måde.
7. Se fx Aarboeg for dansk kulturhistorie, udg. af Poul Bjerger 1891-1900.
8. Axel Olrik: Dansk Folkemindesamling, i samme red: Fra Dansk Folkemindesamling, 1908, s. 10f.
9. Jf. også Dan Ben-Amos: Toward a Definition of Folklore in Context, i: A. Paredes & R. Bauman red: Toward New Perspectives in Folklore, 1972.
10. Se fx Rørbyes forsøg på en opdeling af det lille fagområde mellem deskriptiv "historisk folkloristik" og problemorienteret "tolkende folkloristik", som imidlertid har tendens til at overse den omfattende internationale folkekulturforskning, som er kendetegnet ved både at være historisk og "tolkende". Birgitte Rørbye: Aktuelle forskningsretninger i folkloristikken, Tradisjon 1/1998, s. 22.

11. Også mere præcist kaldt for den nye kulturhistorie, se fx Palle Ove Christiansen: Kulturhistorie som opposition, 2000, spc. kap. 4 og 5.
12. Jf. Palle Ove Christiansen: Kultur og historie, 1995, kap. 5, og samme: At tænke med fortiden, 1066 Tidsskrift for historie 1/1999.
13. Praktikprojekt ved stud.mag. Christian Thomsen. Projekttitle: "Kilder og mennesker".
14. Iørn Piø: Folkeminder og traditionsforskning, 1971, s. 18.
15. Projekt ved forskningsassistent Søren Frost. Projekttitle: "Nationalfølelse blandt almuen?"
16. Historiefortællingen stammer fra græsk historie. I sin nutidige form er den bl.a. influeret af filosoffer som Hans-Georg Gadamer og Paul Ricoeur.
17. Palle Ove Christiansen: Lykkemagerne. Gods og greve, forvalter og fæster i 1700-tallets verden, 2002.
18. Så sent som i 1980'erne personligt meddelt af en arkivar, som selv indtog dette standpunkt.
19. Arkivar (og senere professor) L. Bødker i forbindelse med foreningen Danmarks Folkeminders 50 års jubilæum omtalt i Århus Stiftstidende 27/3 1958 og Politiken 20/3 1958, hvor Politikens journalist selv skriver, at påstandene virker uholdbare. På trods af et langt livs kraftigt formidlet oprør frigjorde Bødker sig stort set aldrig fra den gamle folkloristikens kategorier, og samme argumentationsform kan også følges gennem hele hans Talt og skrevet 1940-1974, (red: F. Hemmersam) 1975.
20. For flere kommentarer til dette problem i skandinavisk folkloristik i en brydningstid se Gun Herranen: Folkloristikens aktuelle paradigme, 1981.
21. Denne holdning havde også at gøre med disciplinen folkloristikens lange interne identitetsdrøftelser efter den klassiske folkemindeforsknings tid var forbi. Selv en moden forsker som Piø ser sig i sin bog Folkeminder og traditionsforskning, 1971, s. 35ff. nødsaget til at skelne mellem hvad han kalder for primært og (andenhånds) orienterende kildemateriale. Det har tilsyneladende at gøre med, at han er mest skeptisk, jo tydeligere det er, at materialet nødvendigvis må ses i sammenhæng med den subjektive indsamler, som også renskriver det etc. Materiale og indsamler skal i den tids optik helst kunne skilles ad, for at det førstnævnte skal hævdes at have ("primær") videnskabelig kildeværdi.
22. Dette arkiv regnes af kendere for det største personarkiv af sin art i både Europa og Amerika. De fleste af optegnelserne er tilmed nedskrevet samtidig med at de er meddelt af informanterne.
23. Se www.dafo.dk. Se venligst under Kildesamlinger/ Folkeeventyr "Svend Grundtvigs eventyr".
24. Folkemindesamlingens temadag på Det kgl. Bibliotek "Musik og danskhed" 15/11 2003 og jubilæumssymposiet 2/4 2004 "Veje til danskheden".
25. Den eneste klare undtagelse er mig bekendt Bengt Holbek, som da var ansat på universitetet, se fx hans oversigt over faget folkloristik i Københavns universitet 1479-1979 og artiklen Opfindelsen af folket, Norge: Tidsskrift for folkelivsgranskning, 34, 1991.
26. Ved forskningsassistent Thea Aarup Kristensen. Projekttitle: "Håb og drømme fra Brønderslev"
27. Dog må ad hoc indsamling nødvendigvis foretages, når en særlig mulighed byder sig til.
28. Ved projektforsker Sally Anderson og forskningsassistenterne Marianne H. Pedersen og Mikkel Rytter. For disse og andre forskellige undersøgelser se www.dafo.dk. "Udvalgte projekter".
29. I serien "Folkemindesamlingens kulturstudier", sandsynligvis som nr. 8 og med den foreløbige titel: Den stille integration. Serien begyndte at udkomme i 2002.
30. Det seneste initiativ (v. Else Marie Kofod) i anledningen af H. C. Andersens 200 års dag er en tekst- og CD udgivelse af nogle af de almueeventyr, som digteren har brugt som forlæg for flere af sine mere kunstneriske eventyr læst af Ghita Nørby; noget som kun de færreste er opmærksom på.
31. Se www.dafo.dk. "Forskningsberetning 2003".